

Наостанок варто, мабуть, процитувати слова Андре Діліжана, у яких нехай і дещо перебільшено, але звучить дещо віще, дещо дуже близьке реальному стану речей: „Володіючи силою переконливості, силою доброякісних передач, можна побудувати машину керування людськими душами, яка не снилася ні одному Фаусту минулого”.

Отже, головною відмінною рисою телебачення від інших форм, які здійснюють вплив на самосвідомість суспільства і кожної окремої людини, є здатність робити глядача очевидцем події вже не в умовному, а в прямому розумінні слова. Ця особливість визначала і його ударну силу як засобу управління політичною орієнтацією широких мас. Але що за радість – змінювати ідеологічний тоталітарний контроль на відеологію? Чи обов’язково ставати підданими-рабами „шостої монархії”, „четвертої влади” або ж відеократії? Мабуть, суспільство має усвідомити, що в нас є шанс знайти вихід: поєднати свободу вираження думки зі свободою від інформаційного маніпулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бокий І. Власть, выгода, коррупция и лож / І.Бокий, Б.Макнайр // Pro et contra. – 2000. – Т.5. – № 4. – С. 210-216.
2. Юровский А. „О дальнейшем развитии советского телевидения”. Постановление ЦККПСС от 29 января 1960 года: Сб. „Советская печать в документах” / А. Юровский, Р. Борецкий. – М.: Госполитиздат, 1961. – С. 135-138.
3. Юровский А. Программа Коммунистической партии Советского Союза / А. Юровский, Р. Борецкий // Советская печать в документах. – М.: Госполитиздат, 1961. – С.130-132.
4. Мащенко І. Українське телебачення: штрихи до портрета / І.Г. Мащенко . – К.: Ай-Пі-Київ, 1995. – 294 с.
5. Правове регулювання інформаційної діяльності засобів масової інформації. Закон України „Про інформацію” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comin.gov.ua/index>.
6. Правове регулювання інформаційної діяльності засобів масової інформації. Закон України „Про телебачення і радіомовлення України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comin.gov.ua/index>.
7. Мащенко І. Українське телебачення: штрихи до портрета / І. Г. Мащенко. – К.: Ай-Пі-Київ, 1995. – 294 с.
8. Мащенко І. Телебачення у законі: історія створення першого українського закону про ТБ і РМ та порівняльне його співставлення з аналогічними актами 12-ти зарубіжних країн / І. Г.Мащенко. – Миколаїв, 1995. – 264 с.
9. Мащенко І. Українське телебачення: штрихи до портрета / І.Г. Мащенко . – К.: Ай-Пі-Київ, 1995. – 294 с.
10. Багиров Э. Телевидение – XX век. Политика. Искусство. Мораль / Э.Г.Багиров, И.Г.Кацев. – М.: Искусство, 1968. – 303 с.
11. Український монітор, Асоціація „Спільний простір” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostir-monitor.org>.
12. Багиров Э. Телевидение – XX век. Политика. Искусство. Мораль / Э.Г.Багиров, И.Г.Кацев. – М.: Искусство, 1968. – 303 с.
13. Багиров Э. Телевидение – XX век. Политика. Искусство. Мораль / Э.Г.Багиров, И.Г.Кацев. – М.: Искусство, 1968. – 303 с.

УДК 321.02.81.272

Головачева К. Р.

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

МОВА ЯК ОЗНАКА НАЦІЇ І СИМВОЛ ДЕРЖАВИ

Розглянуто взаємозв’язок становлення української мови як державної та її роль у формуванні політичної нації в Україні. Доведено, що мовна політика може стати ефективним об’єднувальним фактором лише тоді, коли вона відбиватиме розмаїття мовного спектру та матиме чіткі нормативно-законодавчі акти і вирішення існуючих проблем; питання про вибір державної мови є найбільш характерним для країн, які здобули незалежність. Вимоги мовної політики полягають у визначенні сфер її поширення.

Ключові слова: нація, мова, політична нація.

Головачева Е.Р.

ЯЗЫК КАК ПРИЗНАК НАЦИИ И СИМВОЛ ГОСУДАРСТВА

Рассмотрено взаимосвязь становления украинского языка как государственного и его роль в формировании политической нации в Украине. Доказано, что языковая политика может стать эффективным объединяющим фактором только тогда, когда она будет отражать разнообразие языкового спектра и иметь четкие нормативно-законодательные акты и решения существующих проблем, вопрос о выборе государственного языка наиболее характерен для стран, получивших независимость. Требования языковой политики заключаются в определении сфер ее распространения.

Ключевые слова: нация, язык, политическая нация.

Golovacheva K.

LANGUAGE AS A SIGN OF THE NATION AND SYMBOL OF THE STATE

The article deals with the interconnection of formation of Ukrainian language as the state language and its role in shaping the political nation in Ukraine. It is proved that language policy can be an effective rallying point only if it reflects the diversity of language spectrum and have a clear regulatory legislative acts and solving existing problems, the problem of choosing the state language is most characteristic for countries that gained independence. Requirements of language policy is to define the scope of its distribution.

Key words: nation, language, political nation.

Мова є найголовнішою невід’ємною частиною комунікації між індивідами і найбільшою суспільною цінністю. У всіх народів вона тісно пов’язана з національними почуттями і національною свідомістю. Як головна ознака нації вона забезпечує функціонування національного організму в усіх його виявах – політичному, економічному, культурному тощо.

Відомо, що нація як і будь-яка етноспільнота, не може сформуватися та існувати без спілкування її членів, збереження духовних надбань, самоусвідомлення й ідентифікації – відчуття приналежності до своєї спільноти. Безперечно, універсальним засобом забезпечення всього цього є мова. Вона дбає про єдність, функціонування й розвиток національного організму в просторовому і часовому вимірі [1, с. 80-85]. Те, що робить українців українцями, – дух народу, національний характер, ментальність – найтісніше пов’язані з рідною мовою народу.

Мета пропонованої статті – довести важливість і роль єдиної державної мови в становленні політичної нації, зокрема в Україні.

Українська є мовою найбільшого корінного етносу України і невід’ємною базовою ознакою його ідентичності протягом багатьох століть. Незважаючи на складні умови тривалих періодів бездержавності нації та її територіальної роз’єднаності, українська мова зберегла свою самодостатність і стала важливим чинником возз’єд-

нання українських земель і відновлення соборності та незалежності України.

Актуалізує проблему і те, що мова – не лише засіб спілкування, а й скарбниця духовного й культурного спадку українського народу. У витворених протягом віків різноманітних формах буття української мови зберігаються історична пам’ять і досвід нації, глибинні витоки її світоглядних і моральних цінностей, віддзеркалюються національні традиції, звичаї і навички – індивідуальні ознаки цієї спільноти, унікальні складові її національної ідентичності. Одночасно українська мова стає засобом спілкування різних народів у межах держави, виступаючи символом об’єднання людей різних національностей у політичну націю [1, с. 270-271].

Однією з особливостей становлення ідентичності української політичної нації є те, що її основа (український етнос) сформувалась як етноцентрична і має переважно примордіалістське походження, успадкувавши свої етнічні коріння із сивої давнини, ідентифікувала близькі за походженням і культурою споріднені родоплемінні й етнічні спільноти (етноцентризм). У минулому численні національності, які поселялися на українській етнічній території, вважалися підданими метрополій (Польської чи Російської) або громадянами СРСР, у якому національна ідентичність „придушувалась комунізмом”. Виборовши незалежність, українська етнічна нація та інші етнонаціональні групи постали перед

необхідністю ідентифікувати себе як політичну націю на ґрунті єдиних території, громадянства, політичних, соціально-економічних цінностей і правових норм. У цьому сенсі політична нація і народ тотожні. Формування приналежності до цих феноменів української дійсності є велінням часу (антропоцентризм). Конституція України, схвалена Українським народом (представниками всіх національностей) є вагомим ідентифікатором і наслідком поєднання етноцентристського й антропоцентристського підходу до їх ідентифікації в політичну націю.

Кожна сучасна держава в процесі свого становлення й розвитку так чи інакше стикається з мовним питанням. Як правило, рано чи пізно надає перевагу єдиній державній, інакше кажучи, офіційній мові. Ця необхідність випливає із самої природи держави, з її суті й призначення.

Державна мова має монополію на офіційну сферу комунікації, вона всіляко підтримується та стимулюється фінансово-адміністративними заходами. Питання про вибір державної мови найбільш характерне для країн, які здобули незалежність. Вимоги мовної політики полягають у визначенні сфер її поширення: державно-адміністративному управлінні, освіті, культурі, ЗМІ, книговидавництві тощо.

Як переконує світовий досвід, насамперед рідна або національна мова лежить в основі всебічного символічного єднання людей у певну спільноту і суспільства в цілому. Тому не випадковим є збіг значної кількості мов з назвою держави. Так, із 43-х країн Європи, найменування державної мови збігається з назвою 32-х державних утворень. У колишніх колоніальних народах мови зберігають назви родоплеменних утворень. У 57-и країнах Африки існує 75 державних і 63 офіційні мови, а збігаються з назвою держави лише 3. Значною є кількість країн, у яких збереглася мова метрополії: в Європі – 2 (Білорусь і Ірландія), в Азії – 10, в Південній Америці – 12, в Північній Америці – 23 мови [2, с. 259-269].

Країна за допомогою єдиної державної мови за наявності вільного використання етноспільнотами рідної мови спрямовує їх до єдиних етнополітичних цілей і завдань.

Оскільки мова – явище системне, усі її державотворчі функції проявляються в тісній взаємодії:

- комунікативно-інтегруюча функція мови забезпечує спілкування громадян на території держави, інформаційні процеси

у сучасному суспільстві (науковій, технічній, політичній, діловій, освітній та інших галузях життя людства). Ця функція має універсальний характер. Вона об'єднує людей різних національностей, створює відчуття певної близькості, сприяє згуртуванню їх в єдиний політичний організм;

- регулятивна функція – за допомогою мови регулюються відносини між людьми у суспільстві, узгоджуються їхні інтереси;

- етноідентифікаційна функція виявляється в часовому та просторовому вимірах. Мова виступає як перша зовнішня ознака, за якою можна розпізнати етнонаціональну групу чи її представника. Ми, сучасні українці, відчуваємо свою спільність з пращурами, нащадками, з тими, хто поряд, і з тими, хто перебуває за кордоном. Доля тих, хто її не знає зовсім або знає погано, вона може бути причиною роз'єднання, відокремлення, конфліктів і навіть ворожнечі;

- експресивна функція: мова є універсальним засобом вираження внутрішнього світу людини, сфокусованого у її свідомості, надрах інтелекту, гамі емоцій, почуттів, мрій і волі. Кожний індивід є унікальним і неповторним;

- етична функція. Мова – засіб дотримання норм поведінки, моральних правил. Доброзичливе слово має бути в основі етики спілкування;

- мислетворча функція формує думку людини. Мислення може бути конкретним (образно-чуттєвим) і абстрактним (понятійним). Вислів „обмінятися думками” є метафоричним і має значення „обмінятися певними мовними одиницями, у яких і закодовані думки”;

- культурно-естетична функція. Культура кожного народу відображена та зафіксована найперше в його мові, що також фіксує канал зв'язку культур між народами. Репрезентуючи свою мову, ми репрезентуємо і власну культуру, її традиції та здобутки, збагачуючи цим самим також і світову культуру. Через мову передаються від покоління до покоління духовні цінності. Вираження мови у фольклорі, літературі, театрі тощо дає безперечні підстави стверджувати, що вона є основою культури. Виховання відчуття краси мови – основа естетичного виховання людини;

- гносеологічна (пізнавальна) функція є своєрідним засобом пізнання навколишнього світу. На відміну від інших істот людина користується не лише індивідуальним досвідом і знаннями, а й досвідом своїх

попередників і сучасників, тобто суспільним досвідом;

- суспільно-виховна – утвердження певних моральних цінностей у суспільстві;
- кумулятивна – узагальнення життєвого досвіду, набутого попередніми поколіннями;
- вирівнювальна – інформація на загальноприйнятій (державній) мові, підвищення культурного й інтелектуального рівня суспільства в межах держави.

Отже мова, виконуючи різноманітні функції, забезпечує консолідацію, єдність і вільний культурний розвиток народу, стоїть на сторожі збереження його ідентичності та здорового духовного й ментального розвитку політичної нації. „Стала нація, втілена в символах і ритуалах, – стверджує Монсеррат Гібернау, – які знаково відтворюють чуття народу, є вагомим джерелом національної ідентичності й легітимності політичної системи” [3, с. 33-37].

Мовна політика може стати ефективним об’єднувальним фактором тільки тоді, коли вона відбиватиме всю різноманітність мовного спектра та матиме чіткі нормативно-законодавчі акти і механізми вирішення існуючих проблем. У зв’язку з цим особливе значення у вирішенні існуючих мовних проблем мають консолідуючі дії органів державної влади та місцевого самоврядування.

Суть заходів держави на підтримку української мови полягає не в її примусовому застосуванні, а у створенні умов для нагальної потреби в ній, усвідомленні перспектив, які відкриває її знання для самовдосконалення, самореалізації і повномасштабного здійснення конституційних прав, забезпечення свідомого вивчення мови громадянами.

Необхідно створювати в колективах (перш за все в державних інституціях) українськомовне середовище, у якому мова має

бути не лише засобом спілкування, а й складовою єднання людей різних регіонів. Провідну роль тут має відіграти керівник колективу чи державної інституції, спілкування з яким будь-якою іншою мовою, окрім державної, було б недоречним. Склавши традиційний екзамен на знання казахської мови, кандидат у Президенти Казахстану (2011 р.) Н. Назарбаєв сказав: „Людина будь-якої нації може висунутися кандидатом у президенти, але вона має досконало володіти державною мовою”.

На жаль, рівень володіння українською мовою перших осіб держави за президентства В. Януковича не надає престижу державній мові. Тільки українськомовне середовище, у центрі якого знаходиться політична воля влади, є гарантом утвердження державної мови!

Українська мова занепадала й відроджувалася разом із відповідними процесами у суспільстві. Найвище піднесення рівня патріотизму та розуміння важливості мови відбулось за часів Помаранчевої та Євромайданівської революцій. Люди, не дивлячись на різні мови спілкування в побуті, об’єдналися заради державної мови.

Зважаючи на все вищесказане, можна зробити висновок, що мова, поряд із прапором, гербом і гімном є повноправним символом держави, ставлення до якої має бути шанобливим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радевич-Винницький Я. Двомовність в Україні: теорія, історія, мова вживання: Монографія / Я. К. Радевич-Винницький. – Київ-Дрогобич: Просвіта, 2011. – 592 с.
2. Куць О. Мовна політика в Україні: аналіз та впровадження: монографія / О.М. Куць, В.В. Заблоцький – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 300 с.
3. Гібернау М. Ідентичність націй / М. Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.